

دانشگاه قم
دانشکده آموزش‌های الکترونیکی
پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته حقوق خصوصی

عنوان:

بررسی نقش توانایی متعهد در اعتبار و اجرای قرارداد در حقوق موضوعه‌ی ایران

استاد راهنما:

دکتر محمد صالحی‌مازندرانی

استاد مشاور:

دکتر موسوی‌رکنی

نگارش:

محمود سعادت‌ی

زمستان ۱۳۸۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به:

انسان‌های اندیشمند و آزاداندیشی که برای پیشرفت و پیشبرد
تمدن‌های اندیشه‌ی بشریت، قلم می‌زنند.....

و

خانواده‌ام که همیشه صبر و شکیبایی را پیشه کرده و همیشه
پشتوانه و دلگرمی را فراهم نموده‌اند.

تقدیر و تشکر:

به مصداق؛ «من علمنی حرفاً فقد صیرنی عبداً» و «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق». بر خود واجب می‌دانم که از کلیه اساتید محترمی که به یاری خدای بزرگ، در طول تحصیل خود، از وجود مبارکشان تلمذ و کسب فیض نموده‌ام تقدیر و سپاس ویژه‌ای را داشته باشم.

به ویژه از اساتید محترم و گرامی:

جناب آقای دکتر محمد صالحی‌مازندرانی (استاد راهنما) و جناب آقای دکتر موسوی‌رکنی (استاد مشاور) کمال تشکر و قدردانی را به عمل آورم و از خدای منان آرزوی طول عمر و توفیق روزافزون خدمت به حق و خلق را برای ایشان مسئلت دارم.

«رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَسِينَا اَوْ اَخْطَاْنَا»

چکیده:

با توجه به اینکه قراردادهای توافقات ارادی اشخاص در امور مالی و غیر مالی است، لذا مقنن به لحاظ حمایت از متعاقدين در قراردادهای، اصل را بر صحت و اجرای آن دانسته است. اشخاصی می‌توانسته مبادرت به انعقاد قرارداد و عقد نمایند که علاوه بر اهلیت عام برای اجرای قراردادهای، اهلیت خاص ناشی از طبیعت قرارداد یا مورد معامله را داشته باشند به عبارتی باید بین متعهد با موضوع تعهد یک نوع ملازمه و ارتباط و پیوستگی باشد، چرا که متعهد عهده دار ایفای تعهد بوده و اصل بر اجرای تعهد توسط خود متعهد است و ایفای تعهد توسط اشخاص ثالث استثناء بر اصل است و معیار و ملاک ایفای تعهد توانایی نوعی متعهد است نه توانایی شخصی وی. برای اینکه حقوق نمی‌خواهد که کسی نه به طور افسانه‌ای رفتار کند و نه خیلی ضعیف و ناتوان و از طرفی بار ناتوانی غیر متعارف را بر دوش ناتوان می‌داند علی‌الاصول، تعهد متعهد ایفای تعهد به وسیله است نه تعهد به نتیجه، مگر آنکه بر حسب توافق طرفین و یا طبع ذات موضوع قرارداد نتیجه خاصی مطلوب طرفین باشد که در این صورت متعهد مسئول اجرای آن است، خواه در قراردادهایی که مقید به مباشرت متعهد است و خواه در قراردادهای که مقید به مباشرت متعهد نیست و فقط با حدود قوه قاهره متعهد تحت شرایط قانون مبراً از مسئولیت خواهد بود و با توجه به اینکه متعهد باید در زمان اجرای قرارداد توانایی انجام تعهد را داشته باشد لذا ناتوانی مطلق و دائمی وی از زمان انشاء عقد سبب بطلان قرارداد بوده و ناتوانی وی بعد از عقد و در مرحله اجرای قرارداد موجب انفساخ آن خواهد بود و بعلاوه متعهدله نیز می‌تواند در صورت ورود ضرر خسارت وارده را مطالبه نماید.

کلیدواژه‌ها: قراردادهای، توافق، متعهد، عقد قرارداد، بطلان قرارداد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	_Toc65070391
۱.....	مقدمه.....
۲.....	۱. مسأله تحقیق.....
۳.....	۲. سؤالات تحقیق.....
۳.....	۳. فرضیات تحقیق.....
۴.....	۴. پیشینهی تحقیق:.....
۴.....	۵. ضرورت و اهمیت تحقیق.....
۵.....	۶. روش تحقیق.....

فصل اول:

کلیات

۸.....	مبحث اول: مفاهیم و اقسام.....
۸.....	طرح بحث.....
۱۰.....	گفتار اول: مفاهیم.....
۱۰.....	۱. مفهوم قرارداد.....
۱۰.....	۱-۱. مفهوم لغوی قرارداد.....
۱۰.....	۲-۱. مفهوم اصطلاحی قرارداد.....
۱۱.....	۲. مفهوم عقد.....
۱۱.....	۱-۲. مفهوم لغوی عقد.....
۱۱.....	۲-۲. مفهوم اصطلاحی عقد.....
۱۵.....	۳. مفهوم تعهد.....
۱۵.....	۱-۳. مفهوم لغوی تعهد.....

۱۵	۲-۳. مفهوم اصطلاحی تعهد.....
۱۶	۴. مفهوم معامله.....
۱۶	۱-۴. مفهوم لغوی معامله.....
۱۶	۲-۴. مفهوم اصطلاحی معامله.....
۱۷	۵. مقایسه مفاهیم.....
۲۰	گفتار دوم: اقسام (انواع قرارداد).....
۲۰	۱. تقسیمات قانونی.....
۲۱	۱-۱. عقد لازم.....
۲۱	۲-۱. عقد جایز.....
۲۲	۳-۲. عقد منجز.....
۲۲	۴-۲. عقد معلق.....
۲۳	۲. تقسیمات عقود از نظر حقوقدانان.....
۲۳	۱-۲. عقد یک تعهدی و دو تعهدی.....
۲۴	۲-۲. عقود معوض و غیر معوض.....
۲۴	۳-۲. عقود غیر معوضی یا مجانی.....
۲۵	۴-۲. عقود معین و غیر معین.....
۲۵	۵-۲. عقود غیر معین.....
۲۵	۶-۲. عقود تملیکی.....
۲۶	۷-۲. عقود عهدی.....
۲۶	۸-۲. عقود رضایی، عینی و تشریفاتی.....
۲۶	۹-۲. عقود تشریفاتی یا مکملی.....
۲۷	مبحث دوم: ارکان و شرایط تشکیل دهنده قرارداد.....
۲۷	گفتار اول: ارکان تشکیل دهنده قرارداد.....
۲۷	۱. موضوع تعهد.....
۲۸	گفتار دوم: شرایط لازم برای اجرای قرارداد.....

۱. تعهد به تسلیم عین معین ۲۸
۲. تعهد به تسلیم عین کلی ۲۹
۳. تعهد به انتقال مال ۲۹
۴. تعهد به تأدیه وجه نقد ۲۹
۵. تعهد به فعل ۳۰
۶. تعهد به ترک فعل ۳۰
۷. تعهد به نتیجه و تعهد به وسیله ۳۰
- گفتار سوم: نقش تعهد در تحقق عقد ۳۱
۱. تأدیه مال بدون تعهد ۳۱
۲. تأدیه دینی که متعهد له قانوناً حق مطالبه آن را ندارد ۳۲

فصل دوم:

بررسی توانایی متعهد در مرحله‌ی تشکیل قرارداد

- مبحث اول: مفهوم توانایی و ضابطه آن ۳۷
- گفتار اول: مفهوم توانایی ۳۷
۱. در چه صورتی می‌توان تعهد را توسط دیگران اجرا کرد؟ ۳۹
- ۱-۱. اشخاص حقیقی ۴۰
- ۲-۱. اشخاص حقوقی ۴۰
- ۱-۲-۱. مواردیکه اجرای تعهد، مقید به مباشرت متعهد است ۴۱
- ۲-۲-۱. متعهدله نمی‌تواند اجبار متعهد اجرای تعهد توسط دیگران وادار کند ۴۱
- گفتار دوم: ضابطه‌ی توانایی ۴۲
۱. توانایی شخصی متعهد (تعهداتی که قائم به شخص هستند) ۴۲
۲. توانایی نوعی متعهد ۴۴
- ۱-۲. تعلیق اجرای عقد ۴۸
- ۲-۲. حق فسخ ۴۸

- ۲-۳. ورشکستگی ۴۹
- مبحث دوم: اثر ناتوانی در مرحله‌ی تشکیل قرارداد ۵۱
۱. ناتوانی مطلق متعهد ۵۳
۲. ناتوانی نسبی متعهد ۵۳
- گفتار اول: اثر ناتوانی نسبت به تعهد اصلی ۵۴
- گفتار دوم: اثر ناتوانی نسبت به تعهد فرعی ۵۵
۱. صحت قرارداد و قابلیت فسخ ۵۸
۲. بطلان قرارداد ۶۲
- گفتار سوم: شروط باطل ۶۲
۱. شروط باطلی که عقد را فاسد نمی‌کند ۶۳
- ۱-۱. شرطی که انجام آن غیر مقدور باشد ۶۳
- ۲-۱. شرطی که در آن نفع و فایده نباشد ۶۳
- ۳-۱. شرطی که نامشروع باشد ۶۴
۲. شرط باطلی که مفسد عقد می‌باشد ۶۵
- ۱-۲. شرط خلاف مقتضای عقد ۶۵
- ۲-۲. شرط مجهولی که جهل به آن موجب جهل به عوضین شود ۶۶
- ۱-۲-۲. قانونی و عینی یا مادی ۶۷
- ۲-۲-۲. مانعیت عینی یا مادی اجرای تعهد (باطل) ۶۸

فصل سوم:

بررسی توانایی متعهد در مرحله‌ی اجرا و ضمانت اجرای آن

- مبحث اول: توانایی متعهد نسبت به تعهد و عدم اجرا ۷۴
- گفتار اول: تعهدات مباشری ۷۴
۱. ماهیت اجرای تعهد: چهره‌های گوناگون ماهیت اجرای تعهد ۷۵
۲. موضوع اجرا در تعهدات مباشری ۷۷

۳. توانایی متعهد نسبت به اصل قرارداد و ناتوانی نسبت به شرط ۸۱
۴. اقسام شرط ۸۲
- ۴-۱. شرط صفت ۸۳
- ۴-۲. شرط نتیجه ۸۳
- ۴-۳. شرط فعل ۸۴
- ۴-۳-۱. شرط انجام فعل یا شرط فعل مثبت: ۸۴
- ۴-۳-۲. شرط ترک فعل یا شرط فعل منفی ۸۴
- گفتار دوم: تعهدات غیر مباشری ۸۴
- مبحث دوم: ناتوانی متعهد نسبت به اجرای تعهد ۸۹
- گفتار اول: تعهدات مباشری (موجب فسخ) ۸۹
۱. عدم اجرای تعهد ناشی از علت خارجی نباشد ۸۹
- ۱-۱. قوه قاهره ۹۰
- ۱-۱-۱. غیر قابل پیش بینی بودن حادثه ۹۰
- ۱-۱-۲. غیر قابل دفع بودن حادثه ۹۱
- ۱-۱-۳. خارجی بودن حادثه ۹۲
- ۱-۱-۴. لزوم، چون خسارت به موجب قانون یا قرارداد ۹۳
- ۲-۱. تقصیر متعهدله یا اشخاص ثالث ۹۳
- ۳-۱. فسخ قرارداد توسط متعهدله ۹۴
- گفتار دوم: تعهدات غیر مباشری (صحیح) ۹۴
۱. نقش توانایی متعهدله در اجرای قرارداد ۹۶
۲. نقش توانایی اشخاص ثالث در اجرای قرارداد ۹۸
- مبحث سوم: ضمانت اجرای تخلف از تعهدات قراردادی ۱۰۱
- گفتار اول: اجبار متعهد به اجرای تعهد ۱۰۲
۱. معایب اجبار متعهد در مواردی که قید مباشرت است ۱۰۲
۲. نحوه اجبار متعهد در قراردادهایی که قید مباشرت دارد ۱۰۳

گفتار دوّم: اخذ وجه التزام مقرر در قرارداد.....	۱۰۸
گفتار سوّم: مطالبه خسارت (تأخیر یا عدم انجام تعهّد).....	۱۰۸
۱. قید زمان.....	۱۰۸
۲. ورود ضرر به متعهّد له.....	۱۱۰
نتیجه گیری.....	۱۱۶
فهرست منابع و مآخذ.....	۱۱۸
چکیده انگلیسی.....	

مقدمه

از جمله شرایط اساسی که قانون گذار برای طرفین قرارداد قایل شده و موضوع بحث در این تحقیق می باشد «توانایی متعهد» است که این ویژگی هم در مرحله انعقاد قرارداد و هم در مرحله اجرای آن تأثیرگذار بوده و چه بسا ممکن است در صورت فقدان آن قرارداد باطل گردد طبیعی است هدف طرفین از انعقاد قرارداد اجرای آن در رسیدن به نتیجه مطلوب که تحقق هدف غایی بدون اجرا امکانپذیر نیست و اجرای قرارداد زمانی صورت می گیرد که شخص متعهد قدرت و توانایی لازم برای اجرای تعهد در قراردادهای با قید مباشرت را داشته باشد و در قراردادهایی که مقید به مباشرت متعهد نیست اشخاص دیگری نیز غیر از متعهد توانایی انجام موضوع تعهد را داشته باشد تا در صورت امتناع متعهد از انجام تعهد بتوانند ایفای تعهد نمایند در غیر این صورت قرارداد قابل اجرا در مرحله اجرا و غیرقابل انعقاد در مرحله انعقاد خواهد بود.

با عنایت بر اینکه، تحقیق فوق متشکل از دو بعد اساسی است، و آن عبارت است از بررسی نقش توانایی متعهد در اعتبار و اجرای قرارداد، اما مفهوم توانایی اینکه، منظور از توانایی متعهد چیست آیا همان توانایی حقوقی و قانونی (اهلیت) است، یا توانایی واقعی و مادی متعهد منظور تحقیق می باشد. و اینکه عدم توانایی متعهد در مرحله انعقاد قراردادهایی است که مقید به مباشرت متعهد است یا قراردادهایی که قید مباشرت متعهد در آن نباشد را دربر می گیرد. به لحظ پراکندگی مطالب در لابه لای کتب فقهی و حقوقی و مقالات و

مجلات، که امکان دسترسی به آن در موارد لزوم برای جویندگان مشکل می‌نمود لذا، هدف از انتخاب موضوع گردآوری مطالب و منابع در یک مجموعه منظم و مرتب و یافتن پاسخ صحیح آنها می‌باشد، به این امید که در آینده مورد استفاده علاقه‌مندان و پژوهش‌گران قرار گیرد.

۱. مسأله تحقیق

با توجه به اینکه قراردادهای، توافقات ارادی اشخاص در امور مالی و غیرمالی است، لذا مقنن به لحاظ حمایت از متعاقدين در قراردادهای، اصل را بر صحت و اجرای آن دانسته است. بنابراین متعاملین به خاطر ضمانت اجرایی قراردادهای، باید با اشخاصی مبادرت به انعقاد قرارداد و عقد نمایند که علاوه بر اهلیت عام برای اجرای قرارداد، اهلیت خاص ناشی از طبیعت قرارداد یا مورد معامله داشته باشند. اگرچه در قواعد عمومی قراردادهای و در مبحث شرایط صحت قرارداد، توانایی متعهد به عنوان یکی از ارکان اعتبار قرارداد ذکر نگردیده است با این حال ارزش آن کمتر از برخی شرایط مذکور در ماده ۱۹۰ قانون مدنی نیست اهمیت این مسأله در جایی ظاهر می‌گردد که بر اجرای تعهد توسط متعهد در ضمن عقد تصریح گردیده و یا شخصیت متعهد برای متعهد له از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار باشد و از طرفی از آنجایی که هرگاه شخصی تعهد می‌کند به‌طور ضمنی بر قدرت و توانایی خویش نسبت به اجرای آن اقرار نموده و در مقابل اگر متعهد له نیز حاضر به پرداخت عوض می‌گردد مسلماً بر مبنای این اقرار ضمنی است و لذا هرگاه بعد از ایجاد قرارداد بگونه‌ای توانایی متعهد در اجرای آن به مشکل برخورد کند چه بسا ممکن است تزلزل در منشأ تعهد ایجاد نموده و صحت آن را به لحاظ شک در اصل توافق زیر سؤال ببرد. بنابراین ضمانت اجرای مقرر در ضمن مواد مرتبط با شروط عقود هم چون بیع، اجاره، ضمان و

حواله ... می تواند راه گشای حل میزان تأثیر توانایی متعهد در اعتبار قرار دارد محسوب می گردد. حال سؤال های اصلی این موضوع می تواند چنین باشد:

۲. سؤالات تحقیق

- ۱- مفهوم و ملاک ضابطه توانایی چیست؟
- ۲- بهترین اثر توانایی متعهد در قراردادها در چه امری است؟

۳. فرضیات تحقیق

- ۱- نقش توانایی متعهد در تعهدات مباشرتی و غیرمباشرتی چگونه است؟
فرض اول: اینکه مباشرت متعهد در انجام تعهد مورد نظر طرفین بوده است در این صورت ایفای تعهد ممکن نیست مگر به وسیله شخص متعهد. زیرا متعهد در حقیقت قسمتی از مورد تعهد را تشکیل می دهد که به این ترتیب اجرای تعهد بدون مباشرت متعهد ممکن نیست.
فرض دوم: اینکه مورد تعهد انجام مطلق فعل و ترک مطلق آن است و خصوص مباشرت متعهد ملحوظ نظر نبوده است در این صورت دیگری می تواند دین متعهد را ایفا کند
- ۲- آیا منظور از توانایی، توانایی واقعی و مادی متعهد است یا حقوقی؟
فرض اول: توانایی به معنای توانایی حقوقی است نه فقط توانایی مادی و ضابطه ی آن در برخی موارد شخصی و در برخی موارد نوعی.
فرض دوم: با توجه به نوع توانایی متعهد در مرحله تشکیل قرارداد و یا اجرای قرارداد اثر توانایی متعهد متفاوت است. در مرحله ی تشکیل چه بسا ناتوانی متعهد موجب بطلان و لیکن

در مرحله‌ی اجرای قرارداد و علی‌الاصول موجب حق فسخ و جبران خسارت برای متعهدله است.

۴. پیشینه‌ی تحقیق:

موضوع مورد بحث از موضوعاتی است که تا به حال به قدر ضرورت و احساس نیاز مورد مطالعه قرار نگرفته و فقط در لابه لای کتب فقهی تحت عنوان «القدره علی تسلیم المبیع» و «القدره علی تسلیم العین المستاجر» و حقوقی دیگر موادی از قبیل مواد ۳۴۸ و ۴۷۰ قانون مدنی تحت عنوان قدرت بر تسلیم مبیع و قدرت بر تسلیم عین مستاجر مورد بحث کلی قرار گرفته است. به طوری که هنوز هم در میان فقها و علمای صاحب نظر حقوق، در خصوص موضوع مطروح، اختلاف نظر وجود دارد و عده‌ای در هر دو مورد قدرت بر تسلیم را، در قابلیت تسلیم و تحویل موضوع تعهد می‌دانند و عده‌ای آن را در توانایی واقعی طرفین قرارداد می‌دانند نه قابلیت تسلیم موضوع، بنابراین موضوع مورد بحث از موضوعات مبهم و دو پهلو بوده، و بعلاوه قانون مدنی ما، فقط از توانایی حقوقی متعاملین تحت عنوان توانایی واقعی طرفین قرارداد هیچ ماده یا متن قانونی خاصی وجود ندارد که ضوابط و شرایط آن را مشخص نماید و فقط علمای حقوق در موضوعات مورد بحث مرتبط اشاره مجملی به آن کرده‌اند برای مثال در بحث قوه قاهره به شرایط معافیت از مسئولیت متعهد پرداخته‌اند.

۵. ضرورت و اهمیت تحقیق

اصولاً موضوعاتی مورد بحث و تحقیق قرار می‌گیرد که به صورت مبهم باقی مانده و از مجهولات می‌باشد بدیهیات و موضوعاتی که به اندازه کافی در خصوص آنها مطالعه شده،

مورد تحقیق مجدد قرار نمی‌گیرد مگر آنکه محقق بخواهد بر محتوای آنها چیزی نو بیفزاید. موضوع مذکور نیز از موضوعاتی است که مبهم و نیاز به بررسی بیشتر دارد و برای اینکه هر کار علمی پر محتوا بوده و ارزش و اعتبار بیشتری داشته باشد باید اهداف گوناگون از جمله علمی، عملی و کاربردی داشته باشد. بنابراین کشف زوایای مبهم و تاریک و یافتن پاسخ صحیح علمی با استناد به نظریات مختلف معتبر فقهی و حقوقی و رسیدن به یک نتیجه واحد که مورد قبول عامه، خصوصاً حقوقدانان قرار گیرد از اهداف علمی تحقیق بوده و اینکه به صورت منظم و مرتب تهیه و تدوین، و گردآوری گردد و در مواقع لزوم مورد استفاده دانشجویان، قضات، و کلا، مشاوران حقوقی و سایر کارشناسان حقوق و محققان دیگر قرار گیرد و امکان دسترسی به آن سهل و آسان باشد از اهداف عملی و کاربردی تحقیق است.

۶. روش تحقیق

روش تحقیق تحلیلی و توصیفی می‌باشد به این صورت که پس از جمع‌آوری مطالب به صورت مطالعه کتابخانه‌ای مطالب گردآوری شده به صورت تحلیلی و توصیفی و با توجه به معیار و اصول منطقی مورد تدوین قرار می‌گیرد. مطالب پایان نامه با توجه به سؤال‌های اصلی تحقیق در سه فصل، به شرح ذیل مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱- فصل اول: کلیات که با توجه به عنوان تحقیق در این فصل طی دو مبحث به طور مختصر به بررسی مفاهیم و اقسام قرارداد و در مبحث دوم به دیدگاه و شرایط کلی قرارداد اشاره و نظرات مختلف در هر مبحث به طور مفصل بیان می‌گردد.

۲- فصل دوم: در این فصل به بررسی توانایی متعهد در مرحله تشکیل قرارداد پرداخت می‌شود و طی دو مبحث به طور مختصر به بررسی دیدگاه‌ها و آثار و ضمانت اجرایی قرارداد اشاره می‌شود که در ضمن در مبحث به طور مفصل، مفهوم قدرت و توانایی

شخصی متعهد و امکان اجرای موضوع تعهد بررسی می‌شود و با توجه به اینکه در هر قراردادی، متعهد باید قدرت یا توانایی انجام تعهد را داشته باشد لذا، آثار یا ضمانت اجرای عدم امکان اجرای تعهد در مرحله تشکیل قرارداد را، در مواردی که متعهد توانایی انجام تعهد را نداشته باشد بحث می‌گردد.

۳- فصل سوم: بررسی توانایی متعهد در مرحله اجرای قرارداد می‌باشد که در این فصل نیز قدرت یا توانایی شخصی یا نوعی متعهد خواه در موضوعاتی که مقید به مباشرت متعهد است و خواه در موضوعاتی که مقید به مباشرت متعهد در آن نیست و ضمانت اجرای عدم انجام تعهد با امکان مطالبه خسارت ضمن دو مبحث تحت عنوان‌های بررسی دیدگاه‌ها و آثار و ضمانت اجرا در مرحله اجرای قرارداد پرداخته می‌شود.

فصل اول:

کلیات

مبحث اول: مفاهیم و اقسام

طرح بحث

تنظیم روابط اجتماعی اشخاص، بر اساس شناسایی‌ها و گرایش‌های عدالت‌خواهانه که ریشه در نهاد انسان دارد، بر پایه خواسته‌های سازش‌پذیر و غیر متعارض انسان‌ها، ضرورتی انکارناپذیر برای تأمین بقای جامعه و شکوفایی استعدادهای خدادادی است. این ضرورت به نوبه‌ی خود پایبندی و احترام اشخاص را نسبت به آنچه در برابر دیگران به عهده گرفته‌اند به عنوان یک اصل حقوقی و نیز حمایت و پشتیبانی اقتدار و حاکمیت جامعه را نسبت به آن، لازم و غیر قابل اجتناب می‌سازد.

اصل یا قاعده لزوم که در ماده ۲۱۹ ق.م با عبارات «عقودی که بر طبق قانون واقع شده باشد. بین متعاملین و قائم مقام آنها لازم‌الاتباع است، مگر اینکه به رضای طرفین افاله یا به علت قانونی فسخ شود»^۱ انعکاسی از این ضرورت و لزوم در دستگاه قانونی است.

نیروی الزامی تعهد تنها مربوط به متعهد نیست بلکه دامن‌گیر وراث او در حدود اموال به جا مانده از متعهد نیز خواهد بود و پس از فوت متعهد، وراث او در حدود اموال موروثی، موظف به اجرای تعهدات، مگر اینکه در مورد تعهد محل مقید به مباشرت متعهد باشد که

---

۱. مهدی شهیدی، اصول قراردادها و تعهدات (تهران: نشر مجد، ۱۳۸۱)، ش ۱۳۳ به بعد.

در این صورت با فوت متعهد، تعهد مزبور ساقط خواهد شد. مانند: تعهد نقاش معروف به ترسیم تابلوی خاص، زیرا تعهد دین است که باید از اموال مدیون ادا گردد.

بنابراین متعهد باید آنچه را که بر عهده گرفته است اجرا کند و در صورت خودداری از اجرای تعهد از راه‌هایی که قانون پیش‌بینی کرده است، به تقاضای متعهدله، اجبار به انجام تعهد می‌شود و یا اینکه تعهد به حساب و هزینه متعهد اجرا می‌گردد (ماده ۲۲۰ و ۲۲۲ ق.م.)^۱

تعهد قراردادی به معنای اعم، تعهد مورد قرارداد و تعهد مورد شرط مندرج در قرارداد را دربر می‌گیرد. مثلاً تعهد شخصی که در یک قرارداد مثل عقد اجاره شخصی، نقاشی ساختمانی را در برابر دستمزد مشخص بر عهده می‌گیرد، تعهد مربوط به مورد اصلی عقد است، اما تعهد شخصی که انجام عملی را به صورت شرط ضمن عقد دیگر می‌پذیرد، تعهد ناشی از شروط ضمن عقد است، مانند اینکه در عقد بیع خانه‌ای بر فروشنده شرط می‌شود که خانه را ظرف سه ماه تعمیر کرده و تحویل خریدار دهد.

تعهد چه مربوط به مورد اصلی عقد یا مورد شرط ضمن آن باشد لازم الوفا است و متعهد در هر دو صورت موظف به اجرای تعهد خویش است، اما با این وصف تفاوت‌های متعددی بین این دو گونه تعهد از حیث آثار حقوقی وجود دارد، که طرح جداگانه این دو گونه تعهد را ایجاب می‌نماید که در زیر به طور مشروح به مفاهیم و اقسام آن به طور جداگانه پرداخته می‌شود.

---

۱. ماده ۲۲۰ ق.م اعلام می‌دارد: «عقود نه فقط متعاملین را به اجرای چیزی که در آن تصریح شده است ملزم می‌نماید بلکه متعاملین به کلیه نتایجی هم که به موجب عرف و عادت یا به موجب قانون از عقد حاصل می‌شود ملزم می‌باشند.» ماده ۲۲۲ مقرر می‌دارد: «در صورت عدم ایفای تعهد با رعایت ماده فوق حاکم می‌تواند به کسی که تعهد به نفع او شده است اجازه دهد که خود او عمل را انجام دهد و متخلف را به تأدیه مخارج آن محکوم نماید.»